

PhDr. Jan Gebhart

Povstání v protektorátu v září 1939?

(Vojáci a druhý čs. odboj - z dějin zpravodajství)

Snad to dnes může znít přímo paradoxně, ale v letních měsících roku 1939 se v protektorátu čekalo na vypuknutí válečného konfliktu s velkou netrpělivostí a mnohými nadějemi. Ve všech složkách odbojového hnutí a to doma i v zahraničí, ale také v nejširších vrstvách českého obyvatelstva se obecně soudilo, že pouze válka proti Německu povede k jeho zhroucení a vytvoří předpoklady k novému získání národní svobody a státní samostatnosti. Napjaté čekání se vystupňovalo zejména od druhé poloviny srpna. Na válečnou propagandu, která se rozběhla s plnou vervou v německém i v protektorátním tisku, bezprostředně odpovídaly články v ilegálním časopise *V boj*. Upozorňovaly, že varování německých okupantů před sabotážemi a podobnými akty v novinách, rozhlasu a vyhláškách na nárožích, vyhrožujících vysokými tresty a dokonce smrtí, sledují jediný cíl a účel: zastrašit protektorátní obyvatelstvo a udržet žádoucí klid a pořádek v zázemí.

Avšak každý, kdo jen trochu vnímal dobovou protektorátní atmosféru, cítil den ode dne stoupající válečnou psychózu. Z míst německých posádek v protektorátu odcházeli vojáci a stahovali se k polským hranicím. Zemí se dokonce šířily šeptanou propagandou fámy, že nad Prahou přelétla polská letadla. Celkovou náladu a postoje obyvatelstva vystihovala jednoduše, stroze a současně výstižně zpráva z odbojových kruhů: „Celá Praha visí na rozhlase, večer jsou ulice jako vymetené, každý poslouchá zprávy. Všichni s napětím očekávají, kdy už to začne.“

Odbojové hnutí v protektorátu, a zejména příslušníci bývalé čs. armády, plánovali v souvislosti s vypuknutím války proti Německu „převratnou osvobozovací akci“, jejímž hlavním a jediným zámyslem bylo obnovit republiku v předmnichovských hranicích. Nejdále pokročily přípravy na takovéto střetnutí v rámci vojenské odbojové organizace Obrana národa (dále jen ON). Její vedoucí činitelé vydávali a velitelé nižších složek rozpracovávali do nejmenších podrobností mobilizační pokyny, směrnice, a to prostřednictvím tzv. D-rozkazů, pro pracně budovanou a územně širokou síť „armády v podzemí“.

Již na sklonku července 1939 se například konala v pražském bytě gen. J. Bílého porada zástupců ústředního velení s představiteli ON - ZVV Morava: gen. B. Všeťíčkou a plk. L. Kotíkem. Moravští velitelé se na schůzce dohodli, že podle názoru ústředního velení ON skončila etapa organizačně propagačních příprav a nastává etapa přechodu přímých příprav pro ozbrojené povstání. Z dalších porad ústředního velení s veliteli a náčelníky štábů dalších ZVV pak vzešly rozkazy, které bylo možné označit bez váhání za rozkazy k mobilizaci „armády v podzemí“. V co

nejkratší době měla být dokončena výstavba celé organizace ON tak, aby byla připravena k nasazení v závislosti na vývoji mezinárodně politické a vojenské situace. Avšak již tehdy si uvědomovali velitelé jednotlivých složek ON zřejmou slabinu celé připravované osvobozovací akce: nedostatek zbraní a potřebného vojenského materiálu (na celé Moravě např. bylo k dispozici podle zjištění ZVV jenom několik set pušek a pistolí různého druhu a asi třicet až čtyřicet kulometů, takže podle propočtů pobočníka zemského velitele kpt. J. Gardavského připadala jedna střelná zbraň na pět členů sítě „armády v podzemí“; obdobná a možná horší situace existovala také v okruhu ostatních ZVV). Je třeba podotknout, že konkrétní aktivitu sítí ON inspirovali podle vojenských zvyklostí a řádů samotní velitelé jejich jednotlivých složek, ale zároveň byla vědomě koordinována, resp. řízena v souladu s celkovými politickými a vojenskými cíli čs. odbojového hnutí v zahraničí, jehož představitele domácí odboj uznával a respektoval.

V té době již v Londýně začalo fungovat jedno z center čs. zahraničního odboje, reprezentované především bývalým prezidentem dr. E. Benešem (přicestoval do Londýna z USA 18. července 1939) a Ústředím vojenského odboje, jehož jádrem tehdy byla prakticky jen zpravodajská skupina plk. F. Moravce, která emigrovala již 14. března 1939. A právě odtud vycházely jak požadavky k organizaci zpravodajství, tak směrnice k sabotážní činnosti i k připravované „domácí převratové osvobozovací akci“.

Pod vlivem blízkého se válečného střetnutí, ke kterému vzhlíželi mnozí doma i v exilu s nemalým optimismem a nadějemi, rozhodli vojáci v Londýně o vytvoření „sabotážní organizace na území ČSR, napříště označované heslem Perun“. Jak je zřejmé z dochovaných archivních materiálů, již 19. 7. 1939 byly zformulovány hlavní zásady činnosti této organizace, která úzce navazovala na dosavadní realizaci představ domácího velení ON, a v následujících dnech je doplnily prováděcí směrnice a organizační pokyny. Zanedlouho pak směřovaly kurýrním spojením jednak do Prahy a jednak do Varšavy, odkud udržovala čs. zpravodajská expozitura spojení s domácím odbojovým hnutím (viz Vojenské rozhledy, r. 3, 1994, č. 4, s. 159 - 169).

Podle zásad a směrnic se předpokládalo, že v protektorátu, a případně také na území Slovenska, bude vybudována síť sabotážní organizace, jejíž činnost bude řídit ústřední velení ON podle pokynů londýnské vojenské centrály. Tato síť měla pracovat odděleně a samostatně od zpravodajské sítě a užívat výhradně vlastního spojení uvnitř i do zahraničí. Přímo kategoricky se žádalo vyloučit zapojení osob, které již pracovaly na jiných úkolech v odboji, ale také neměli být zapojujání lidé, které výrazně charakterizoval český národní protiněmecký postoj a „jsou říšsko-německým vojenským a bezpečnostním úřadům známi neb kteří jsou pod stálým nebo přechodným dozorem gestapa“. Vlastním cílem sabotážní činnosti se měla stát oblast vojenská, průmyslová, hospodářská a také oblast teroristická, kterou vymezovala doporučení připravovat „atentáty proti osobám, které se zaprodaly německým úřadům a proti vojenským a politickým osobnostem říšsko-německým“. O tom nakolik však převládaly v teoretických úvahách čs. vojáků v Londýně jednak značná neinformovanost o skutečném stavu ON v protektorátu a jednak schematicky tradiční vojenské myšlení, svědčí pasáž věnovaná problému ozbrojování členů sabotážní organizace. Směrnice pro budování organizace Perun

totiž předpokládala, že „pušek, střeliva a ručních granátů je dostatečné množství. O doplňování pušek a střeliva je postaráno. Důležitá sabotážní střediska mají lehké a těžké kulomety. Pro výrobu ručních granátů jsou zajištěny výroby granátů. Třaskavin je rovněž dostatečné množství“. Podle názoru čs. londýnských expertů však neměla sabotážní organizace v dostačujícím rozsahu k dispozici speciální technické prostředky (např. bomby, časované nálože apod.), a ty „by bylo třeba - pokud ještě dostací čas (zřejmě do vypuknutí války - pozn. aut.) - tam dopravit“.

Tímto rozhodnutím výrazně a zřetelně rozšířila londýnská zpravodajská skupina pole své dosavadní působnosti. Do své práce totiž zahrнула podle vnitřních a vnějších daných podmínek a možností také formy neregulérní války v zemi, jež se stala objektem německého útoku. Čs. vojáci tak rozhojnili na základě zkušeností zpravodajců evropských mocností tradičně požímanou zpravodajskou práci, zaměřenou na shromažďování, vyhodnocování a předávání informací různého druhu. Snažili se uplatňováním taktiky neregulérní války narušovat zázemí protivníka v celé jeho hloubce a šíři a postupně přímo eliminovat jeho ekonomické, ale také lidské zdroje na okupovaném území.

Ústředí vojenského odboje v Londýně v dané situaci chápalo, že není možné uplatňovat ani v této oblasti odbojové práce na domácí půdě ryze odborně vojenská hlediska a že výsledky jak ve zpravodajské, tak i sabotážní činnosti nesporně ovlivní také politické vyznění předpokládané osvobozovací akce. Nikoli nadarmo vzkazovali jeho vedoucí činitelé v srpnu 1939 do protektorátu představitelům ústředního velení ON (konkrétně Petrovi, tj. mjr. J. Hájičkovi): „S úspěšnou činností zpravodajskou a sabotážní na území ČSR se počítá jako s důležitým vojenským a politickým faktorem, a proto musíte z tohoto hlediska posuzovat vše, oč vás žádáme a v čem, vás usměrňujeme. Víme dobře, že jsou to úkoly velmi vážné, ale vše je pro dosažení svobody a samostatnosti bezpodmínečně nutné. Rozdělte svoje úlohy tak, aby od počátku války bylo znát vaši úspěšnou činnost a abyste v rozhodující chvíli (tzn. v okamžiku vypuknutí války - pozn. aut.) byli na místě připraveni“.

Avšak ani v průběhu srpna 1939 se velení On nepodařilo splnit všechny požadavky na organizaci zpravodajské a zejména sabotážní činnosti, ani na přípravu předpokládané osvobozovací akce podle ideálních a začasté spíše teoretických představ. Podmínky okupace a ilegality, v nichž muselo odbojové hnutí vyvíjet svou aktivitu a s nimiž se teprve postupem času seznamovalo i za cenu nejednou těžkých obětí, objektivně daná krátkost času i nedokonalost spojení (ať již kurýrního či posléze radiotelegrafického) pražského ústředního velení ON s Varšavou, Paříží a Londýnem prostě neumožňovaly zvládnout původní předpoklady a očekávání londýnského ústředí. Přestože tedy nebyly přípravy ještě dokončeny a spád událostí vše předběhl, stala se ON, sabotážní organizace Perun a s ní de facto celé domácí odbojové hnutí, počátkem září 1939 před mimořádně důležitým úkolem, jehož ideu a původní kořeny je možné vysledovat v Londýně právě mezi zpravodajci.

Po přepadení Polska německými vojsky 1. září, vyhlásily v následujících dnech Velká Británie a Francie Německu válku. Ještě 30. srpna 1939 se ve večerních hodinách konala v Londýně schůzka plk. F. Moravce a mjr. E. Strankmüllera se zástupci britských zpravodajců, na které se jednalo o koordinaci sabotážní

a propagační protinacistické činnosti na území bývalé republiky s podobnými akcemi v Německu. Pro provádění sabotáží existoval mezi oběma stranami konsensus ve stěžejní zásadě: musí být nenápadná, předcházet případné represivní zákroky okupantů, aby nepodlomila činnost sabotážní organizace. Čs. strana navíc zdůrazňovala nutnost přihlížet při stanovení úkolů a jejich provádění k jejímu politickému charakteru. Britové měli pro tuto zásadu pochopení a „sami spontánně zavrhovali demonstrativní sabotážní akce, jako je vyhazování továrních objektů, mostů a železničních objektů do povětří a dávali přednost aktům nenápadným, neviditelným, založeným na technické znalosti objektu, který má být poškozen“.

Stranou nezůstala ani otázka možného „povstání“. V zápise ze schůzky se píše: „Vnitřní politická a hospodářská situace v Německu, doprovázená případnými neúspěchy válečnými, může přivést takový stav, že povstání v jednotlivých částech Německé říše může přivodit okamžité zhroucení a rozklad“. Tedy myšlenka vyslovovaná a přijímaná v té době čs. odbojem jak doma, tak v zahraničí. Po diskusi, jak zachycuje dobový záznam, dospěli účastníci k principálnímu názoru, že „signál k takové akci má být dán z domova“, a to z důvodů jak praktických, tak i politických, jelikož *„povstání v Československu, provedené v příhodný čas a s úspěchem, staví mírovou konferenci před hotový fakt a eliminuje téměř otázku, zda má být ČSR zřízena jako samostatný stát znovu.“* V souvislosti s praktickými problémy se objevila také úvaha čs. zástupců o potřebě akci doma náležitě usměrnit a zastavit v pravý čas v případě, že „by vášně příliš propukly a hrozil chaos a anarchie“. Zvažovala se dokonce možnost vyslat domů „nějakou čs. osobnost ze zahraničí, která bude mít dost autority a která kromě toho zvedne doma morálku“. Britové přitom projevíli ochotu dát k dispozici „jedno nebo několik letadel, které mají schopnost letět v takové výši, že jich normální stíhací letadla nemohou dosáhnout“. Čs. strana pak měla zajistit označení možných přistávacích ploch v protektorátu. Na závěr záznamu se v poznámce uvádí, že byly všechny zásady dohodnuté s Brity schváleny o den později 31. srpna na poradě dr. E. Beneše, gen. S. Ingr a plk. Moravce. Zároveň měly být zaslány „domovu“ směrnice pro činnost za války.

Až zhruba za více než deset dnů po vypuknutí válečného konfliktu přivezl do Prahy z Londýna zvláštní kurýr - V. Klabík - na svitku hedvábného papíru a ukryté v zapalovači poselství Vzkaz do vlasti, datovaný 1. zářím. Jeho politickou část napsal dr. E. Beneš a vojenskou koncipoval gen. S. Ingr. Obsahovalo výše zmíněnou dlouhodobou směrnici pro domácí odbojové hnutí. Dr. Beneš svůj politický rozbor uváděl slovy: „Posíláme tento vzkaz za velmi spletité situace mezinárodní, kdy se to každou hodinu měnilo a kdy jsme se stále pohybovali mezi mírem a válkou. ... Ale její odklad by nebyl nic na našem postupu změnil. Náš nepřítel je Německo, náš cíl je svoboda, a proto půjdeme za tímto cílem, děj se co děj a ať se situace mění jakkoliv. Žádnou změnou situace, jako byl např. pakt rusko-německý, se nedáváme mýlit, ani ve své práci otřást. Evropa jde do velikých změn a otřesů, že nelze na žádný status quo počítat.“ K dalšímu předpokládanému politickému postupu pak dr. Beneš dodal: „Naše linie na Západě, ať dělá Rusko cokoli, je a bude: děláme válku za všech okolností proti Německu. Proto budujeme armádu, politicky se prohlásíme za spojence Polska, Francie a Anglie a jdeme do konce ... jdeme do toho s pevností a jistotou, že svého cíle dosáhneme.“

Je zřejmé, že dr. Beneš nalézal v samotném faktu vypuknutí válečného konfliktu a zejména ve vstupu západoevropských mocností do války satisfakci svého dosavadního politického postupu. Ale první dny a týdny oné „podivné války“ více nasvědčovaly setrvalému stavu v britské a francouzské politice ve vztahu k čs. exilu a osobě dr. Beneše. Proto i v kruzích jeho nejbližších spolupracovníků nadále převládal názor, že nebude snadné překonat politiku appeasementu. Jeho tajemník dr. E. Tábořský si tehdy poznamenal do svého deníku: „... dají nám toho právě jen tolik, kolik budou muset se zřetelem na veřejné mínění. Ani o nehet více. Budeme se muset obrnit velkou trpělivostí.“ Odtud pak byl již krok k oprávněným obavám, aby tato skutečnost „nepůsobila nepříznivě na naše doma“.

Gen. S. Ingr kladl ve vojenské části důraz jak na okamžité, již dříve dohodnuté úkoly (zpravodajství ve prospěch spojenců, propagandu, skrytou, tzv. nepostižitelnou sabotáž), tak na perspektivní úkoly (příprava tzv. přímé akce, tedy povstání). K němu mělo dojít ovšem až tehdy, „až bude Německo mravně a fyzicky otřeseno“, přičemž, jak zdůrazňoval gen. Ingr, „volba času, kdy bude k této přímé akci přistoupeno, je přenechána vám, kteří znáte a žijete v dané situaci“.

V odbojových kruzích v Praze, v prvé řadě mezi „pozůstalými“ zpravodajci z bývalého 2. oddělení hl. štábu, se nesetkal Vzkaz do vlasti s jednoznačně pozitivním ohlasem. Zejména kritičtí byli právě k části gen. Ingra. Podle jejich názoru si zasloužila mnohem podrobnější i hlubší věcné zpracování a také formulace aktuálních úkolů se jim nezdála přesná. Pociťovali z ní „až příliš předčasný, a tím také nebezpečný optimismus“. Škpt. F. Fárek si také v komentáři ke Vzkazu posteskl, že „o poměrech v protektorátu mají naši londýnští kolegové dosti povrchní znalosti“.

Poselství z Londýna se ještě nedostalo ani do Prahy do rukou představitelů odbojových kruhů na domácí půdě a plk. Moravec po dohodě s dr. Benešem již 8. září 1939 zpracovával se skupinou dalších čs. zpravodajců podklady pro nové směrnice, v nichž se psalo: „Směrnice a pokyny, které jsme vám zaslali pro konečný náš osvobozovací boj, jsou spádem událostí předstíženy. Rozhodující chvíle v tomto boji jsou velmi blízko ... Tentokráte, kdy boj musí být veden do všech důsledků, nemáme již na mysli pouze pasivní rezistenci, nýbrž vaši aktivní sabotážní činnost v širokém rámci a otevřené povstání v Čechách a na Moravě, případně na Slovensku“, a zejména se upozorňovalo na základní změnu: tentokrát neměl signál k zahájení vzejít z domova, ale ze zahraničí.

Pokusme se na podkladě dochovaných archivních dokumentů zrekonstruovat důvody a příčiny této náhlé a neočekávané změny. Ve večerních hodinách 7. září přišla k plk. Moravcovi do sídla zpravodajské skupiny v Rosendale Road v jihozápadní Dulwichi nečekaná návštěva. Dostavil se styčný důstojník britských vojenských zpravodajců mjr. H. Gibson. Předložil překvapivý a závažný návrh: v souvislosti s vypuknutím války připravují Britové „široce založenou akci proti Německu“; do příprav je zasvěcen jen omezený počet osob a o celém projektu nebyla dosud informována ani francouzská vláda, protože je možné se obávat indiskrece. Cílem akce byla „pozemní operace velkého slohu na západní frontě, doprovázená mohutným bombardováním průmyslových a jiných důležitých středisk západního a středního Německa“. Současně chtěli Britové podniknout letá-

kovou akci v Bavorsku a Rakousku, která měla přispět k vyvolání revolt v těchto zemích.

Apak vznesl britský důstojník přímý dotaz, zda by bylo možné v době od 17. září na čs. území „podníit provádění sabotáže na maximální míru a stupňovat ji v otevřeném povstání lidu“. V takovém případě slibovala britská strana, že úspěch akce podpoří bombardováním všech komunikačních uzlů směřujících z říše do Čech a Moravy, čímž by zabránilo náhlému přesunu německých oddílů proti povstalcům. Souběžně měla probíhat nad územím protektorátu také „propagační akce letecká“, jejímž cílem bylo mobilizovat jeho obyvatelstvo k účasti na „revoltu“.

Mjr. Harold Gibson také podotkl, že tato žádost sice odporuje zásadám dohodnutým na společné poradě o provádění podobných akcí, ale podle britského názoru se jedná o „příležitost pro český lid nadmíru vhodnou“. Plk. Moravec si uvědomoval závažnost a dosah tohoto předloženého požadavku. Věděl, že nemůže sám ihned odpovědět, a proto diplomaticky sdělil, že „vše musí být náležitě uváženo“. A s těmito slovy se oba zpravodajští partneři ten den rozešli.

Následující den navštívil plk. Moravec v nejbližším možném termínu dr. Beneše. Z jejich porady nad britským návrhem vzešla závažná rozhodnutí. Především se měla neprodleně radikalizovat na území protektorátu činnost ON a zejména sabotážní organizace Perun, která měla být dána pro zmíněný úkol plně k dispozici.

Oba chápali obtížnost, složitost a riskantnost požadavku, protože přicházel podle jejich názoru předčasně vzhledem k vojensky i politicky nevyjasněné situaci. Neodpovídal ani jejich původním představám o možnostech povstání, které mělo vypuknout až v okamžiku vojenské porážky Německa a nikoli, aby se stalo impulzem k jeho rozkladu. Navíc také dobře neznali momentální situaci na domácí půdě, nevěděli, jaká konkrétní mimořádná bezpečnostní opatření přijali okupanté po 1. září, ani jak se odrazily důsledky úspěšného německého útoku na Polsko v morálce obyvatelstva. Zároveň si však byli vědomi příležitosti, jak se tímto aktem dostat do koalice spojenců a provedením povstání tak zavázat jejich vlády k dosažení politických cílů čs. zahraničního odboje. Proto dospěli k závěru, že „v zájmu společné věci je potřeba akci provést“, ovšem *s podmínkou, že britská vláda veřejně prohlásí za jeden ze svých válečných cílů osvobození Československa*, uzná prozatímní čs. vládu a dovolí vytvářet na území Velké Británie čs. vojenské jednotky. Toto stanovisko bylo předáno prostřednictvím mjr. Gibsona britské straně.

V Londýně byly okamžitě zpracovány již zmíněné nové směrnice pro domov a škpt. A. Čáslavka odejel do Stockholmu, aby zajistil jejich kurýrní odeslání do protektorátu, kam odešly 12. září. Kromě všeobecně koncipovaného zdůvodnění nastalé změny obsahovaly pro vojenskou ON a budovanou sabotážní organizaci Perun jednoznačný příkaz: „Zahajte a rozvířte proto branný odpor a sabotáž v největším rozsahu najednou na celém našem území v den, který bude následovat výzvě v anglickém rozhlase. V den, který bude předcházet vaší akci, bude anglický rozhlas ve svých relacích anglických, německých a českých hovořit na téma a stále opakovat: Anglie bojuje za svobodu národů“.

Domov však trápily jiné starosti, o nichž v Londýně mnoho nevěděli: např. zostřující se okupační politika (preventivní zatýkací akce gestapa Albrecht der Erste v prvních dnech války, která postihla stovky českých vlastenců), zatýkání v řadách odboje (především ve skupině tzv. tiskových tajemníků). A navíc nelze s naprostou

jistotou zjistit, kdy se vlastně směrnice dostaly do protektorátu, zřejmě však nikoli před 17. zářím 1939.

Mezitím však v Londýně pokračovala jednání, jejichž výsledky naznačovaly určitý ústup od původních plánů. 12. září se sešla v britském ministerstvu války (War Office) porada, na niž se diskutovaly podrobnosti akce, která měla začít o pět dnů později. Sbor britských nejvyšších velitelů v čele s náčelníkem imperiálního generálního štábu gen. Edmundem Ironsidem již posuzovali naprosto konkrétně její podmínky a případné vyhlídky. Velitel letectva oznámil, že nemůže závazně slíbit podporu bombardérů pro „podnik v Čechách a na Moravě“. Proto bude zřejmě třeba, rozhodlo se na poradě, povstání odložit, ale v každém případě je nutné maximálně rozvinout sabotážní činnost. Jak sděloval mjr. Gibson při další návštěvě plk. Moravcovi, toto řešení prý navrhl sám gen. Ironside s odůvodněním, že „tyto akce budou mít větší naději na úspěch, když se ještě nějaký čas počká“. Britové ovšem projevili zájem o zpravodajské poznatky, jež by shrnovaly proměny nálad a smýšlení obyvatelstva v Německu a zejména starších ročníků v armádě. Plk. Moravec si k tomu poznamenal, že odložení akce nepůsobí žádné potíže, „poněvadž může být spuštěna jenom na dané heslo“.

Přes určitá váhání však britská generalita zatím nechtěla zcela od svého úmyslu odstoupit. Tak vypadala situace i po další poradě u gen. Ironsidea ve War Office 15. září. Také o jejích výsledcích byl neprodleně informován plk. Moravec. Na situaci polské armády sice nahlíželi britští generálové jako na krajně kritickou, přesto ale považovali za vhodné „učinit nicméně pokus, aby spolu s vojenskou ofenzívou na západní frontě, která bude zahájena dne 17. 9., bylo uvedeno v chod povstání v Bavorsku a Československu“.

Současně přinesl britský spojovací důstojník také odpověď na požadavky týkající se vztahu britské vlády k „československé věci“. I když se jednalo podle jeho slov o stanovisko britské vlády, zřejmě více vycházelo z přání britské generality alespoň zčásti uspokojit a neodradit si spojení. Tomu také odpovídaly přednesené formulace: „1. znovuzřízení a osamostatnění ČSR, ať k němu dojde kdykoli a za jakýchkoliv okolností, bude všemi prostředky a bez výhrad podporováno; 2. tatáž pomoc a totéž uznání bude dáno těm částem Německa, které se prohlásí samostatnými, dobrovolně a bezpodmínečně; 3. aby toto poskytnutí pomoci nabylo konkrétní formy, budou učiněna okamžitá opatření, aby síly anglického letectva byly dány k dispozici těm, kteří zvednou boj pro osamostatnění a svobodu svých zemí.“ Britský důstojník k prohlášení dodal, že bylo vypracováno v dohodě s francouzskou vládou a zasláno vládě USA, která již s ním učinila základní souhlas. Aby ještě navíc získalo na formální váze, měl se v příštích dnech sejít dr. Beneš s ministrem zahraničí lordem Halifaxem a čs. diplomatický zástupce v Paříži s předsedou francouzské vlády Daladierem.

Po tomto sdělení se znovu sešli k poradě dr. Beneš a plk. Moravec a shodli se na akceptaci britského námětu. Plk. Moravec měl zajistit, aby příští den 17. 9. bylo vysláno „smluvené znamení do Čech a Moravy k provedení povstání“. Toto rozhodnutí ovšem již doprovázela silná skepse, přestože výzvu odvyšila, jak je patrné z dochovaných dokumentů, „silná britská vysílací stanice“. V daném okamžiku si nemohl plk. Moravec být jist, zda výzvu vůbec někdo z odpovědných činitelů ON či sabotážní organizace Perun v protektorátu zachytil a zejména, zda

ji mohl porozumět, když nebylo jisté, jestli již tam dorazil vzkaz posílaný přes Stockholm teprve 12. září. *Dodnes se nenašel přímý či nepřímý důkaz o tom, že by se s výzvou někdo v inkriminované době v protektorátu seznámil.*

Rozhodujícím způsobem ovšem ovlivnil celou záležitost vývoj války na území Polska, kde se nezapaditelně blížila porážka polské armády. V pozadí celé britské iniciativy, jejíž součástí mělo být také povstání v Čechách a na Moravě, případně na Slovensku, bylo postavení Velké Británie a Francie, v němž se naráz ocitly po vyhlášení války Německu a povinnosti uskutečnit vojenské akce na pomoc a podporu Polska. Oba státy však neměly v daném okamžiku k dispozici dostatek vojenských sil, které by mohly účinně nasadit. Proto *mělo povstání v centru říše oslabit odvoláním částí německých jednotek z fronty jejich bojovou sílu a prodloužit možnost polského odporu, než by nastoupila britská a francouzská vojska do boje na západní frontě.* Ale již po polovině září 1939, kdy si mezi sebou dělily polské území Německo a Sovětský svaz, se skutečnost naprosto odlišovala od podobných plánů a všechny zainteresované strany ztratily na jejich dokončení zájem. Tím pochopitelně klesla také cena čs. spojení.

Plán na povstání odvolalo Ústředí zahraničního odboje v Londýně dne 21. září 1939, kdy do celé záležitosti zasáhl gen. S. Ingr. Do Londýna se vrátil teprve 17. září z Paříže, kde se podílel jako náčelník tamější Československé vojenské kanceláře na jednání s francouzskou vládou o vytvoření čs. vojenských jednotek. Přijížděl ve chvíli, kdy bylo vlastně o všem podstatném v otázce připravované akce rozhodnuto. O tři dny později mu předložil plk. Moravec dokumenty o jednání s Brity a o poradách, které měl s dr. Benešem. Již předtím byl gen. Ingr v hrubých rysech o akci informován a svůj názor na celou věc vyjádřil písemně v dokumentu z 21. září. Nechtěl a také se netajil s osobními pochybami „o serióznosti podniku jako celku“, zejména když „ve skutečnosti ani 18/9 nedošlo na frontě nebo ze strany spojeneckého letectva k ničemu vážnějšímu“, a podle Moravcova raportu mělo vše začít již o den dříve. Avšak hlavní námitky se týkaly možnosti domova. Na rozdíl od plk. Moravce i dr. Beneše měl příležitost poznat z osobní zkušenosti realitu protektorátu a pravděpodobně neměl iluze o celkové připravenosti odboje doma na takovou akci. A navíc dobře věděl, že chybějí potřebné zbraně a výzbroj. Přece jen se orientoval v celé situaci o poznání přesněji. Dokládají to jeho osobní poznámky na dokumentu plk. Moravce. Pochopil totiž, že v daných podmínkách domov „nemůže riskovat akci, která by byla velmi rychle udušena a perzekuce by byla taková, že bychom sotva v budoucnosti mohli s domovem na něco počítat. My nemůžeme válku zahajovat, nýbrž musíme vyčkat, až bude Německo ořeseno. V žádném případě není ani jisto, zda se jedná o akci všech odpovědných anglických činitelů, nebo jen vojenské skupiny v Anglii“. Dnes již víme, že k žádnému povstání v dané době v protektorátu ani na Slovensku nedošlo.

Přesto však ještě nějakou dobu doznívaly v řadách čs. zahraničního odboje dozvuky těchto událostí. Projevovaly se především v oblasti propagandy. 19. září 1939 se uskutečnil na vlnách českého vysílání BBC první rozhlasový projev bývalého čs. prezidenta. Měl natolik neobvykle rozhodný charakter, dokonce tak rozhodný, že těžko nalezneme v celém dalším průběhu války obdobný Benešův projev. A z naznačených okolností si je možné domyslet, proč tomu tak bylo. Dr. Beneš apeloval na národ doma: „Jsme dnes všichni povinni obětovat i svůj život

své vlasti a své cti ... Dnes se už tomuto násilnickému režimu neustupuje. Ve Francii, Anglii a jiných spojeneckých státech stojí milióny mužů a milióny tun materiálu připraveno, aby byla vedena rozhodující rána proti světovému nebezpečí z Německa ... Celý svět se dívá s uznáním na tvůj odhodlaný odpor a čeká, že denně a stále budeš zadávat nové těžké rány svému odpůrci. Nesmí být žádné překážky pro tebe, nepovoluj, vytrvej, pamatuj, že se svoboda rodí vždycky jen ve stálém denním neústupném a často krvavém boji. V celé zemi, od poslední vesnice až k Praze, v každé dílně, v každém podniku, všude, kde stojíte, provádějte důsledně a stále tento boj ... Nebudete a nejste osamoceni ... Spojenecká letadla se často objeví nad vašimi městy, by vám přinesla povzbuzení a oporu."

Dále také pokračovala propagandistická kampaň v BBC a v tisku v takovém rozsahu, že se jí podívoval i Benešův tajemník dr. E. Tábořský. Do svého deníku si 20. září zapsal: „Něco se u nás děje. Britský rozhlas hlásí, že po celém území protektorátu i na Slovensku vypukly v posledních dnech revolty. Tisíce lidí prý byly zatčeny, jsou sta popravených ... Byly demolovány místy železnice a cesty ... Zdá se to hodně upřílišené a hodně je asi vymyšleno.“ Tábořského pochybnosti byly na místě, protože zprávy v britském rozhlasu a tisku vydávaly přání za skutečnost. Po 23. září již byly zprávy střídavější a tisk postupně o ně ztrácel zájem.

Ani na diplomatickém poli se nedosáhlo předpokládaných výsledků. 19. září 1939 se sice sešel dr. Beneš s britským ministrem zahraničí lordem Halifaxem, a byla to jeho první návštěva na Downing Street po odchodu ze státnické funkce, ale v soukromém rozhovoru kromě slovního vyjádření podpory čs. věci ze strany britské vlády nic dalšího nezískal. A k hlavnímu tématu, za které Beneš považoval vytvoření a zejména uznání provizorní čs., vlády, lord Halifax dodal, že bude „přezkoumána a uvážena otázka této možnosti“.

Podobný přístup Britů se projevil také v úsilí zajistit možnost budovat na území Velké Británie čs. vojenské jednotky. Zejména při návštěvě gen. Ingra a plk. Moravce na britském ministerstvu války 22. září 1939 oba počítali „zdrženlivý, až chladný odstup“ a zjistili, že je tato otázka vázána na výsledky politických vyjednávání.

Poněkud podstatnějšího pokroku v „čs. věci“ se podařilo dosáhnout v té době při jednáních ve Francii. Již 12. září se ustavila v Paříži prozatímní čs. vláda, se kterou podepsal francouzský ministerský předseda Daladier 2. října dohodu o „obnovení čs. armády ve Francii“. Ale více než měsíc trvala další složitá jednání a teprve 17. listopadu 1939, v den, kdy okupanté v protektorátu pozatýkaly vysokoškolské studenty a zároveň „dočasně“ uzavřeli české vysoké školy, bylo publikováno komuniké francouzské vlády o uznání Československého národního výboru. Nejednalo se ovšem o plnoprávné uznání, třeba jen prozatímní vlády, ale ČNV byl uznán pouze jako orgán, který „reprezentuje čs. lid, a zejména má realizovat dohodu z 2. října 1939“. Britská vláda se odhodlala ke stejnému kroku až 20. prosince 1939 a její charakteristika postavení ČNV se prakticky ztotožňovala s francouzským postojem. Duch appeasementu ještě zdaleka nepatřil minulosti.

Naděje na brzké ukončení okupace a obnovu samostatného státu, jež krátce vzplanula v září 1939, záhy pohasla. Jak v zahraničí, tak i doma se čím dál zřetelněji ukazovalo, že nepřipadá v úvahu realizace jednorázových, přímých akcí, ale že se odboj musí soustředit na dlouhodoběji koncipovanou činnost. Její délku

si sotva kdo v této chvíli odvažoval odhadnout. To se také odráželo v novém poselství do vlasti z 29. září 1939, jehož vojenskou pasáž zformuloval gen. S. Ingr. Zdůrazňoval, že východiskem pro nadcházející období zůstávají pokyny a směrnice ze vzkazu z 1. září. „Znovu opakujeme“, psalo se v novém vzkazu, „s úspěšnou činností zpravodajskou a sabotážní na území ČSR počítá se jako s důležitým vojenským a politickým faktorem, a proto musíte z tohoto hlediska posuzovat vše, oč vás žádáme a v čem vás usměrňujeme. Víme dobře, že jsou tyto úkoly pro vás krajně vážné, ale v boji, který vedeme za záchranu národa a státu, musíme všichni přinášet největší oběti.“

Tak se uzavírala jedna z méně známých, ale o to více nepřehlédnutelných kapitol z dějin čs. odboje a vojenského zpravodajství. A jako dovětek uveďme, že se po válce prakticky nikdo ze zainteresovaných osob k celé záležitosti nehlásil a také ji nepřipomínal. Jen letmo se o ní zmínil dr. E. Beneš ve svém poselství do vlasti z konce roku 1939, když reagoval na nepříznivé ohlasy z domova na svůj projev 19. září na vlnách českého vysílání BBC. Ani gen. F. Moravec nikterak nezavzpomínal ve svých pamětech na dramatické události ze září 1939, přestože se v nich nejednou zabývá detailně podružnějšími záležitostmi.

Použité prameny a literatura:

- Materiály z fondů Vojenského historického archivu Praha, Státního ústředního archivu Praha, Archivu Ministerstva vnitra ČR Praha.
- Beneš, E.: Šest let exilu a druhé světové války. Řeči, projevy a dokumenty z r. 1938 - 1945. Praha 1946.
- Moravec, F.: Špión, jemuž nevěřili. Praha 1990.
- Strankmüller, E.: Československé ofenzivní zpravodajství od března 1939. Odboj a revoluce, Zprávy, 1970, č. 1.
- Šolc, J.: Sabotážní organizace PERUN (1939 - 1941), in: Historie a vojenství, 1992, č. 4, s. 39 - 61.
- Tábořský, E.: Pravda zvítězila. Deník druhého zahraničního odboje. Praha 1947.